

Iniuria u rimskom pravu i odgovarajući instituti u suvremenom hrvatskom pravu

Stipić, Nika

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Law / Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:199:500903>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-08-07**

Repository / Repozitorij:

[Repository Faculty of Law University of Zagreb](#)

Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Katedra za rimsko pravo

Nika Stipić

***INIURIA U RIMSKOM PRAVU I ODGOVARAJUĆI INSTITUTI U
SUVREMENOM HRVATSKOM PRAVU***

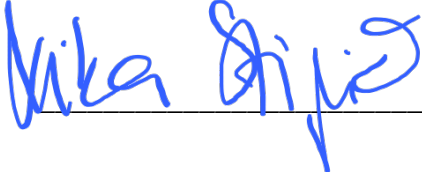
Diplomski rad

Mentor: izv. prof. dr. sc. Henrik-Riko Held

Zagreb, 2023.

Izjava o izvornosti

Ja, Nika Stipić, pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključiva autorica diplomskog rada te da u radu nisu na nedozvoljeni način (bez pravilnog citiranja) korišteni dijelovi tuđih radova te da se prilikom izrade rada nisam koristila drugim izvorima do onih navedenih u radu.

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. INIURIA U RIMSKOM PRAVU	2
2.1 ZAKONIK XII PLOČA	2
2.2 GENERALNI EDIKT	4
2.3 POSEBNI EDIKTI	5
2.4 <i>LEX CORNELIA DE INIURIIS</i>	8
2.5 DALJNI RAZVOJ DELIKTA <i>INIURIA</i> - KLASIČNO RAZDOBLJE	9
2.6 <i>INIURIA</i> U POSTKLASIČNOM RAZDOBLJU	12
3. SUVREMENO KAZNENO PRAVO	13
3.1 TJELESNE OZLJEDE	13
3.2 UVREDA	15
3.3 KLEVETA	15
4. SUVREMENO GRAĐANSKO PRAVO	16
4.1 OPĆENITO O PRAVU OSOBNOSTI	16
4.2 PRAVO OSOBNOSTI U ZOO-U IZ 1978.	17
4.3 ZAŠTITA PRAVA OSOBNOSTI	18
4.4 POSEBNI OBLICI ZAŠTITE PRAVA OSOBNOSTI	21
5. ZAKLJUČAK	24
6. LITERATURA	25

1. UVOD

Iniuria je privatni delikt rimskog prava koji je predstavljao povredu u najširem smislu te riječi. Već se kroz različita razdoblja rimskog prava institut *iniuria* vremenom mijenjao. Tako svjedočimo razvitku *iniuriae* od lake tjelesne povrede u ranijim razdobljima do razlikovanja realne (napad na tijelo) i verbalne (npr. uvreda) *iniuriae* te sve široj zaštiti prava rimskih građana kroz kažnjavanje raznih oblika *iniuriae* u visokim fazama razvoja rimskog prava. Također postupno dolazi i do njezina prijelaza iz privatnog u javni delikt.

O deliktu *iniuria* prvenstveno saznajemo iz Zakonika XII ploča, a kasnije iz pretorskih edikata zahvaljujući kojima je donesena tužba *actio iniuriarum aestimatoria*. Ta tužba donesena je u takozvanom generalnom ediktu te je ona pružala osnovu zaštite za, moglo bi se reći, sve oblike *iniuriae* koji se obrađuju u posebnim ediktima.

Iniuria je također bila regulirana i u Sulinom zakonu *Lex Cornelia de iniuriis* iz 81. g. pr. Kr. Tim zakonom je uvedena i nova tužba *actio iniuriarum ex lege Corneliae* te upravo u ovom razdoblju i pomoću te tužbe počinje postupni prijelaz *iniuriae* iz privatnog u javni delikt. Nadalje, klasični pravници sve više pažnje pridaju problemu *animus iniuriandi* odnosno namjeri kao bitnom elementu počinjenja *iniuriae*. Također, u tom razdoblju taj pojam počinje obuhvaćati i mnoga druga djela koja dotad nije obuhvaćao. Konačno, u doba Justinijana *iniuria* gotovo potpuno izlazi iz sfere privatnih delikata.

U suvremenom pravu *iniuria* kao takva dakako više ne postoji, no određene relevantne sličnosti i paralele se mogu naći u određenim kaznenim djelima te institutu prava osobnosti građanskog prava. U kaznenom pravu djela kao što su tjelesne ozljede, teške tjelesne ozljede, osobito teške tjelesne ozljede, uvreda i kleveta imaju poveznicu kako s realnom tako i s verbalnom *iniuriom*. S druge strane, suvremeno pravo osobnosti štiti mnoge elemente koje se štitilo i u rimsko doba putem instituta *iniuriae* kao što je npr. pravo na čast i dostojanstvo. Sve navedeno predmet je analize koja slijedi.

2. INIURIA U RIMSKOM PRAVU

Iniuria je u početku rimskog prava spadala pod privatne delikte. Općenito, pojam *delictum* pokrivaio je djelovanja koja su protivna pravu i već po pravnom poretku vezana uz određene učinke koji nisu bili u cilju onoga koji je to djelovanje izvršio. Doslovan prijevod riječi *iniuria* s latinskog na hrvatski značio bi protupravnost, ne-pravnost. Uz delikt *iniuria* privatni delikti civilnog prava bili su *furtum*, *rapina* i *damnum iniuria datum*, a kasnije je pretor počeo uvoditi i neke nove delikte.¹ Tragovi o samim začecima delikta *iniuria* se mogu pronaći još u Zakoniku XII ploča.

2.1 Zakonik XII ploča

Iniuria je u svojim začecima u širem smislu obuhvaćala svaki akt koji bi bio učinjen protupravno, a u užem smislu imala je značenje lake tjelesne ozljede slobodnog čovjeka. Pojam *iniuria* obuhvaćao je razne ozlijede koje ne bi bile ozbiljnijeg karaktera, odnosno ne bi prouzročile funkcionalno oštećenje bilo kojeg tjelesnog organa, kao npr. pljuska, udarac bičem ili udarac štapom. Takva lakša povreda bila je svakako kažnjiva u legisakcijskom sudskom postupku (najstarijem obliku rimskog građanskog postupka, a osnovna obilježja bila su strogi formalizam, dvodioba, samopomoć, arbitrarnost, nepostojanje pravnih lijekova te osobna ovrha²), a kazna je iznosila 25 asa.³ Prema Aulusu Gelliusu doslovan tekst u zakoniku glasio je «*Si iniuria alteri faxit, XXV poenae sunt*».⁴

S obzirom na fiksno uređenje kazne, s vremenom je došlo do potrebe mijenjanja tadašnjeg režima vezanog uz ovaj delikt, pogotovo s obzirom da je u vrijeme punskih ratova znatno pala vrijednost novca pa kazna od 25 asa nije nipošto bila dovoljno visoka da bi se smatrala ozbiljnom. Tako npr. antikvar Aulus Gellius pripovijeda o ponašanju bogatog mladića Luciusa Veratiusa. On kada bi šetao rimskim ulicama, usputno bi prolaznicima dijelio zaušnice. Rob iz njegove pratnje išao bi za njim te bi svim oštećenima isplaćivao zakonsku kaznu od 25 asa.⁵

¹ Plessis P. du; Ando C.; Tuori K., *The Oxford Handbook of Roman Law and Society*, Oxford, 2016., str. 313.

² Šarac M.; Lučić Z., *Rimsko privatno pravo*, Split, 2011., str. 81.

³ Jaramaz Reskušić I., *Iniuria u pretklasičnom rimskom pravu: pojam i zaštita*, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, vol. 61, br. 2, 2011., str. 545-571, str. 545-548.

⁴ Zimmermann R., *The Law of Obligations: Roman Foundations of the Civilian Tradition*, Cape Town, Wetton, Johannesburg, 1990., str. 1050.

⁵ Horvat M., *Rimsko pravo*, Zagreb, 2017., str. 385.

Uz opisani delikt *iniuria* kao općenito lakše tjelesne ozljede, Zakonik XII ploča je također navodio još dva konkretna slučaja poveziva s tim deliktom. *Membrum ruptum* kao jedini delikt za koje je još bilo predviđeno talionsko načelo (oko za oko, zub za zub), a označavao je trajno oštećenje vitalnog organa, osakaćenje uda odnosno invalidnost. Alternativa za osvetu putem taliona bila je dobrovoljna nagodba između oštećenog i počinitelja, a visinu novčanog iznosa odredio bi oštećeni prema vlastitoj procjeni.⁶ Pretpostavlja se da je u pravilu među strankama dolazilo do nagodbe s obzirom da iz izvora nije poznat nijedan slučaj primjene talionskog načela.⁷ Također je bio predviđen takozvani *os fractum*, koji je označavao prijelom kosti te bilo koju drugu izlječivu tjelesnu ozljedu. Ovdje je zanimljivo da se fiksna novčana kazna razlikovala ovisno o tomu je li se radilo o povredi slobodnog čovjeka ili roba. Naime, ako je žrtva bio slobodan čovjek kazna je iznosila 300 asa, a ako je žrtva bio rob 150 asa. Bez obzira na sličnosti ta tri delikta, smatra se da su oni ipak bili samostalni s obzirom da postoje jasne razlike u kaznama, a čak i u krugu zaštićenih osoba. Npr. iz same razlike u svoti predviđenoj za delikt *iniuria* (25 asa) i za *os fractum* (300 asa ako je žrtva slobodni čovjek) može se zaključiti kako je činjenično stanje u tim deliktima različito te je očito da je *os fractum* puno ozbiljniji i teži delikt.⁸

U zakoniku su bila spomenuta i dva slučaja netjelesnih povreda za koja je bila predviđena smrtna (javnopravna) kazna te zadržan drevni režim neograničene privatne osvete. *Malum carmen incantare* značilo je pjevanje magijskih formula, za koje se vjerovalo da osobi kojoj su upućene mogu nanijeti zlo, dapače i smrt. Drugi slučaj *occentare* značio je magijske radnje kojima se pred kućnim vratima zazivaju zle sile protiv neprijatelja. Ta dva slučaja bitno je napomenuti upravo kako bi se naglasilo kako već Zakonik XII ploča sadrži elemente odvajanja *ius* (kao prava, svjetovnih pravila koja su jasno vidljiva u institutu *iniuria*) te *fas* (religijskih pravila koja su vidljiva u posljednja dva slučaja) te razlikovanja privatnih i javnih protupravnih djela.⁹ S obzirom da se ovi slučajevi proganjaju u javnom kaznenom postupku kao javni delikti, oni zapravo ne ulaze pod pojam *iniuria* kao privatnog delikta.¹⁰

⁶ Jaramaz Reskušić, *op. cit.* u bilj. 3, str. 548

⁷ Horvat M.; Petrak M., *Rimsko pravo*, Zagreb, 2022., str. 341.

⁸ Jaramaz Reskušić, *op. cit.* u bilj. 3, str. 548-550.

⁹ *Id.*, str. 550-551.

¹⁰ Horvat M., Petrak M., *op. cit.* u bilj. 7, str. 341.

No s vremenom zbog već spomenutog pada vrijednosti novca, a i općenito uviđanjem potrebe za novim, modernijim te okolnostima prikladnijim uređenjem *iniuriae*, dolazi do određenih reformi preko pretorskih edikata.

2.2 Generalni edikt

Krajem 3., tj početkom 2. st. pr. Kr. objavljen je *edictum de iniuriis aestimandis*, često nazivan i *edictum generale*. Najznačajnija promjena uvedena tim ediktom bila je tužba *actio iniuriarum aestimatoria* za delikt *iniuria*, te je fiksna kazna od 25 asa zamijenjena iznosom koji se posebno utvrđivao u postupku povodom te tužbe. Dakle, oštećeni bi protiv počinitelja podigao spomenutu tužbu te bi sudački zbor sastavljen od pet do sedam sudaca odlučio o odgovornosti i pravednom novčanom iznosu kojeg bi počinitelj bio dužan platiti. *Actio iniuriarum aestimatoria* bila je striktno osobnog karaktera što znači da ne bi prelazila na nasljednike, kako na aktivnoj tako i na pasivnoj strani. Najvjerojatnije je postojao jednogodišnji prekluzivni rok vezan uz tu tužbu.¹¹

Općenito govoreći, bitni dijelovi svake tužbe u formularnom postupku bili su *intentio*, *demonstratio*, *condemnatio* i *adiudicatio*. *Intentio* je sadržavala tužbeni zahtjev. Mogla je biti određena ili neodređena. U *demonstratio* se pravno i činjenično pojašnjavao predmet spora kako bi sudac lakše utvrdio tužiteljev zahtjev. *Condemnatio* je nalog o oslobođenju ili osudi tuženika. *Adiudicatio* je bitna u diobnim tužbama, tako da to u kontekstu ove tužbe nije potrebno pojašnjavati.¹²

Što se tiče tužbe *actio iniuriarum aestimatoria*, ona nije sadržavala *intentio*. *Demonstratio* je bila tužiteljev prikaz činjeničnog stanja, dakle pobliže određenje kako je došlo do tog delikta, a *condemnatio* bi sadržavala novčani iznos kojeg bi tužitelj smatrao najprikladnijim s obzirom na okolnosti slučaja i pretrpljene povrede. Takva formula tužbe bila je važna jer je služila kao polazište sucima u odluci je li doista došlo do delikta *iniuria* te ako jest, je li novčani iznos naveden u *condemnatio* opravdan (*taxatio*). Ako bi utvrdili da je došlo do delikta *iniuria*, prilikom osude mogli su smanjiti *taxatio*, no nisu ga smjeli prekoračiti.

¹¹ Jaramaz Reskušić I., Pavičić M., *Iniuria u rimskom pravu, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, Zagreb, 2011., str. 221-254, str. 227-229.

¹² Šarac M.; Lučić Z., *op. cit.* u bilj. 2., str. 87-88.

Konačno, osuda je imala infamirajuće djelovanje koje bi uzrokovalo zabranu obnašanja bilo kakvih javnih funkcija te općenito umanjene časti osobe na svakom polju.¹³

Općenito, ovaj edikt modernizirao je kako kaznu predviđenu za delikt *iniuria*, tako i postupak povodom nje. Vjerojatno glavno obilježje ovog delikta bilo je upravo poniženje koje bi žrtva pretrpjela, a *iniuria* opisana u Zakoniku XII ploča kao povreda tjelesnog integriteta (realna *iniuria*) nije pružala dovoljnu zaštitu protiv svih oblika poniženja koja je netko mogao doživjeti. Stoga se uvidjela potreba da se putem edikta pruži i zaštita protiv verbalnih oblika tog delikta.¹⁴

Iniuria je sada mogla biti počinjena kako fizičkim činom tako i riječima (verbalna *iniuria*). Sve što se moglo odnositi na nečije dostojanstvo ili nanošenje nekome sramote, smatralo se kao delikt *iniuria*. Jedan primjer za verbalni oblik tog delikta bio bi kada bi netko slobodnog čovjeka nazvao robom, što je bila velika uvreda u to vrijeme. Bitan je bio i status oštećene osobe. Ovisno o okolnostima, povreda roba mogla se zapravo smatrati indirektno povredom vlasnika, povreda djeteta ili žene povredom oca odnosno muža.¹⁵ Detaljnija razrada instituta *iniuria* postignuta je donošenjem posebnih pretorskih edikata. Osnovna četiri edikta koja će biti predstavljena u daljnjem tekstu su *edictum de convicio*, *edictum de adtemptata pudicitia*, *edictum ne quid infamandi causa fiat* te *edictum de iniuriis quae servis fiunt*.

2.3 Posebni edikti

Najvjerojatnije u drugoj polovici 2. st. pr. Kr. donesen je *edictum de convicio* kojim je uređen *convicium*, tj. grupno vrijeđanje upućeno glasno i javno. Tu je naglašen i subjektivni element tog djela, odnosno namjera da se osobu izvrgne infamiji. Radilo se dakle o isključivo verbalnoj uvredi kojom se dovodila u pitanje čast određenog građanina. To djelo je također bilo sankcionirano pretorskom *actio iniuriarum aestimatoria*.¹⁶ Nije se svaka uvreda smatrala kao *convicium*. Bilo je potrebno da bude glasnija te da se radi o skupini ljudi. Također, vika se morala odnositi na specifičnu osobu, neovisno o tomu je li ta osoba bila prisutna tijekom

¹³ Jaramaz Reskušić, *op. cit.* u bilj. 11., str. 228.

¹⁴ Zimmermann, *op. cit.* u bilj. 4, str. 1053.

¹⁵ Sirks, A. J. B., *Delicts*, Johnston D., *The Cambridge Companion to Roman Law*, New York, 2015., str. 254-255.

¹⁶ Jaramaz Reskušić, *op. cit.* u bilj. 3, str. 560-561.

vrijeđanja. Konačno, uvreda je morala biti u odstupanju od moralnih standarda društva, odnosno *contra bonos mores*.¹⁷

Postoji i jasan primjer tog delikta. Tako se opisuje situacija u kojoj je Pompej došao pred sud, a Klaudije koji je stajao na istaknutoj poziciji je postavljao razne zagonetke skupini ljudi. Kada bi postavio određenu uvredljivu zagonetku kao npr: «Kako nazivamo muškarca koji je u potrazi za drugim muškarcem?» njegova skupina bi vikajući odgovorila: «Pompej!» Bilo je očigledno da je skupina bila dobro uvježbana te da im je Klaudije davao svaki put signal povlačeći svoju togu kako bi svi odgovorili u isto vrijeme. Pompej je time bio doveden u nepoželjnu i ponižavajuću poziciju, pogotovo jer se radilo o javnom mjestu, no usprkos tomu što je ovo bio školski primjer delikta *convicium*, Pompej ipak nije digao tužbu protiv Klaudija.¹⁸

Edictum de adtemptata pudicitia zasebni je edikt koji je pružao zaštitu od uvredljivih napada majci obitelji, nedorasloj djevojci ili mladiću. Naime, navedene kategorije rimskog društva nisu mogle izlaziti van bez pratnje. Ako bi netko silovito odvodio ili mamio njihovu pratnju ili ih slijedio suprotno dobrim namjerama, smatralo se da time svjesno napada čast zaštićenih kategorija. Zbog toga je pretor proširio *actio iniuriarum aestimatoria* i na te slučajeve.¹⁹

Ovdje je isto tako sve ovisilo o okolnostima. Nije ista situacija ako netko kratko slijedi nekoga iz šale ili ga pak neprestano i potihom uhodi. U prvom slučaju slijedenje ne bi bilo *contra bonos mores* dok u drugom bi. Također, nisu sve kategorije ljudi uživale ovu zaštitu. Npr. za prostitutke se smatralo da ne posjeduju tu čednost koja bi bila narušena navedenim ponašanjima.²⁰

Najvjerojatnije u 1. st. pr. Kr. donesen je i treći važan edikt *ne quid infamandi causa fiat*. Ovaj edikt za razliku od prethodna dva bio je dosta široke primjene, slično kao i generalni edikt. To je vjerojatno iz razloga što su Rimljani bili posebno osjetljivi po pitanjima časti i reputacije.²¹ Što god bi netko učinio kako bi doveo osobu na loš glas bio bi razlog za primjenu ovog edikta. Primjerice, ako bi netko napisao satiru ili kakvu pjesmu, ili izdao odnosno potpisao nešto što bi bilo štetno za nečiju čast te bilo što što bi se moglo smatrati klevetom.²²

¹⁷ Zimmermann, *op. cit.* u bilj. 4, str. 1055.

¹⁸ Sirks, *op. cit.* u bilj. 15, str. 256.

¹⁹ Jaramaz Reskušić, *op. cit.* u bilj. 3, str. 561-562.

²⁰ Zimmermann, *op. cit.* u bilj. 4, str. 1056.

²¹ *Id.*, str. 1057-1058.

²² Sirks, *op. cit.* u bilj. 15, str. 257.

Isto tako, pod primjenu edikta spadalo je kada je netko nosio «odjeću za tugovanje», prljavu odjeću, neurednu bradu, neurednu kosu. Naime, to su sve bili znakovi tugovanja u slučaju smrti bliskog rođaka te neke javne nesreće ili sličnih situacija te ako bi se zloupotrebljavali to se smatralo velikom uvredom.²³

Najprije bi pretor ispitaio okolnosti kako bi utvrdio postoji li infamija s obzirom da je to bilo relevantno da bi se odobrila *actio iniuriarum aestimatoria*. Dovoljno je bilo već da se utvrdi postojanje same radnje koja bi dovela do privida infamije, dakle nije bilo potrebno da se objektivno ostvari ciljani uspjeh. Najstariji dokaz primjene ovog edikta je slučaj navodnog hipotekarnog vjerovnika koji je objavio da prodaje stvar navodno danu kao zalog, a s ciljem da pred drugima stvori sliku kako se radi o insolventnom dužniku (iako je cijelo vrijeme znao da dug ne postoji).²⁴

Edikt *de iniuriis quae servis fiunt* se odnosio na premlaćivanje ili mučenje nečijeg roba. Dakako, ovdje se radi o takozvanom indirektnom deliktu *iniuria*, odnosno, nije bilo toliko od važnosti što je učinjeno robu, već kako je to utjecalo na vlasnika roba.²⁵ S obzirom da je rob bio smatran kao stvar, on je mogao biti samo sredstvo preko kojeg se nanosi *iniuria* pa je vidljivo da je svrha edikta bila zaštita časti i dostojanstva vlasnika. Zaštita vlasnika putem već spomenute tužbe pružala se osim u ovim slučajevima tjelesnih ozljeda roba također i u slučajevima težih netjelesnih povreda.²⁶ No nije se svaka povreda roba vodila kao *iniuria*, naime, bilo je bitno da je povreda učinjena suprotno dobrim običajima. Tako npr. ako bi netko udario roba u svrhu korekcije odnosno ispravljanja njegova ponašanja, ne bi odgovarao za taj delikt.²⁷

Ediktom *de noxali iniuriarum actione* pružena je zaštita u slučaju delikta *iniuria* koju bi počinio nečiji rob. U tom slučaju se dakle davala posebna noksalna deliktna tužba s arbitrarnom klauzulom koja bi se dizala protiv vlasnika roba. Naime, vlasnik roba-počinitelja morao je platiti novčanu kaznu koju bi procijenio sudac, no alternativno je mogao predati roba pod vlast oštećenom kako bi se oštećeni osvetio robu te bi se na taj način oslobodio dužnosti plaćanja novčane kazne. Treća opcija za vlasnika bila je da prije početka parnice roba izloži bičevanju u mjeri koju bi sudac odredio kao prikladnu.²⁸

²³ Zimmermann, *op. cit.* u bilj. 4, str. 1058.

²⁴ Jaramaz Reskušić, *op. cit.* u bilj. 11, str. 232.

²⁵ Zimmermann, *op. cit.* u bilj. 4, str. 1059.

²⁶ Jaramaz Reskušić, *op. cit.* u bilj. 11, str. 233.

²⁷ Zimmermann, *op. cit.* u bilj. 4, str. 1059.

²⁸ Jaramaz Reskušić, *op. cit.* u bilj. 3, str. 567-568.

Noksalna odgovornost postoji s obzirom da rob sam po sebi nije imao vlastite imovine pa ga ne bi imalo smisla smatrati odgovornim. U slučaju prodaje roba novom vlasniku, postavljalo se pitanje koga se treba smatrati odgovornim, vlasnika u trenutku počinjenja delikta ili vlasnika u trenutku dicanja tužbe? Prema izreci *nox caput sequitur* (šteta slijedi glavu) odgovoran bi bio vlasnik roba u trenutku dicanja tužbe.²⁹

Konačno, ediktom *de contrario iniuriarum* težilo se suzbijanju neosnovanih pokretanja postupaka u povodu ovog delikta. Ako bi neka osoba bila neosnovano tužena smatralo se da je ona zbog toga također pretrpjela delikt *iniuria*. Ona bi tada imala pravo na protutužbu protiv prijašnjeg tužitelja te je imala pravo tražiti desetinu iznosa koju je on tražio s *actio iniuriarum*. Pritom nije bilo od važnosti je li prijašnji tužitelj djelovao sa zlom namjerom ili bez nje.³⁰

2.4 *Lex Cornelia de iniuriis*

Lex Cornelia de iniuriis Sulin je zakon, donesen 81. g. pr. Kr., koji se upleo u više navrata u područje delikta *iniuria* te ga je zbog toga potrebno posebno razmotriti. Tri su slučaja realne *iniuriae* tim zakonom proglašena javnim kaznenim djelom. Ta tri slučaja su batinjanje bilo kojim sredstvom, udaranje bilo nogama bilo rukama te neovlašteno ulaženje u tuđu kuću. U prvi plan se stavljala povreda osobnosti, neovisno o volji počinitelja, te je važna bila već sama činjenica da je do povrede došlo. Vjerojatno je da je kazna bila novčana, da su je procjenjivali suci na temelju oštećenikovog zahtjeva te da ju je izricao stalni javni kazneni sud koji je bio nadležan za ovaj delikt. Također, neki izvori svjedoče da je u slučaju zlonamjernog sastavljanja ili objavljivanja klevetničkih spisa sankcija bila intestabilitet, odnosno umanjenje građanske časti.³¹

Oštećeni je imao mogućnost podići ili *actio iniuriarum ex lege Corneliae* ili *actio iniuriarum aestimatoria*. Nije bilo moguće kumulirati te dvije tužbe, a s obzirom da je postupak u povodu kornelijanske tužbe bio javan i svečan te nije zahtijevao prisutnost optuženika, moglo bi se pretpostaviti da je ta tužba imala prednost. Naime, po Sulinom zakonu postupak je mogla pokrenuti neposredno oštećena osoba podižući tužbu pred stalnim porotnim kaznenim sudom nadležnim za delikt *iniuria*. Optuženik bi se upisivao u službenu listu optuženika, što je tipično

²⁹ Sirks, *op. cit.* u bilj. 15, str. 265-266.

³⁰ Jaramaz Reskušić, *op. cit.* u bilj. 3, str. 568-569.

³¹ Jaramaz Reskušić, *op. cit.* u bilj. 11, str. 262.

za kaznenopravni sustav, i za razliku od privatnopravnog postupka suci nisu smjeli biti ni u krvnoj ni u tazbinskoj vezi sa strankama.³²

Sve u svemu, još od donošenja edikta *de iniuriis aestimandis* kojim je pružena zaštita putem tužbe pa sve do kraja republikanskog razdoblja povrede počinjene nehajem ulazile su u područje njene primjene. I gore izložena *lex Cornelia de iniuris* pod deliktom *iniuria* je podrazumijevala povredu osobnosti neovisnu o namjeri počinitelja, već se fokus stavljao isključivo na uspjeh. Iz toga proizlazi da je zaštita protiv raznih povreda časti, dostojanstva, tijela ili jednom riječju *iniuria* bila sveobuhvatna, odnosno nisu postojale praznine. No kao što će se detaljnije izložiti u daljnjem tekstu, taj pojam se s vremenom sve više počeo subjektivizirati te su se time automatski počele stvarati i određene pravne praznine.

2.5 Daljnji razvoj delikta *iniuria* - klasično razdoblje

Klasični pravници su uz već opisane povrede pod pojmom *iniuria* obuhvatili i mnoge druge situacije. Zajednički element u svim tim situacijama bio je zanemarivanje osobnosti druge osobe. Također je zajednički element bio povreda dobrih običaja tj. morala. Ovi elementi bili su ili izričito navedeni kao bitne sastavnice delikta ili bi se o njihovom postojanju dalo zaključiti u samom opisu djela.³³

Također, sve se više važnosti počelo pridavati namjeri kao bitnom elementu u počinjenju delikta *iniuria*. Navedeni *animus iniuriandi* je subjektivan element. Iako bi možda bilo moralno prihvatljivo uzimati namjeru kao odlučujući kriterij pri odlučivanju o postojanju delikta *iniuria*, u praksi je to bilo proizvodilo određene nedoumice. Naime, često bi bilo nemoguće tužitelju dokazati koju je točno namjeru imao počinitelj, s obzirom da se radi o potpuno subjektivnom elementu. Zato je zapravo bilo na tuženiku dokazati da nije imao *animus iniuriandi*. Određene situacije su uvijek bile izuzetak, kao npr. za učitelja koji bi izrekao razumnu kaznu učenicima ne bi se smatralo da je imao *animus iniuriandi*. Isto vrijedi i za osobe na vlasti. Na tužitelju je bio teret utvrditi da su te osobe u određenom slučaju zloupotrijebile vlast.³⁴

³² *Id.*, str. 263.

³³ Zimmermann, *op. cit.* u bilj. 4, str. 1060.

³⁴ *Id.*, str. 1068.

Ako je netko djelovao impulzivno od bijesa, u određenim slučajevima se to također ne bi samo po sebi uzimalo kao *animus iniuriandi*, osim ako bi i nakon što je imao vremena da se smiri nastavio s nasilnim tj. bijesnim ponašanjem. Također, udarac nanesen tijekom sportskog natjecanja pa čak i psovke upućene u šahu ne bi se uzimale za zlo. Uzimajući u obzir ljudsku prirodu, uvreda koju bi netko uzvratio osobi koja ga je prva počela vrijeđati isto ne bi spadala pod delikt *iniuria*. U većini slučajeva je teret je i dalje bio na optuženome. On se mogao braniti time da tvrdi da je npr. uvreda bila izrečena u šali. Što se tiče branjenja tvrdnjom da su izrečene uvrede bile istinite, hoće li to rezultirati oslobođenjem od odgovornosti ovisilo je od slučaja do slučaja. Prevladavajuće mišljenje je da su najčešće i istinite tvrdnje povlačile za sobom odgovornost za delikt *iniuria*, osim ako je saznanje istine bilo u javnom interesu. Primjerice, ako bi netko drugu osobu nazvao gubavcem te bi se zahvaljujući tomu otkrilo da ta osoba zaista ima gubu to bi bilo u interesu zaštite društva te se onoga koji je to otkrio ne bi teretilo za ovaj delikt. Nasuprot tomu, da je slučaj bio obrnut te da su javne vlasti već identificirale tu osobu kao gubavca, a netko ju naknadno tako nazove, smatralo bi se da ipak jest počinio delikt *iniuria*.³⁵ Dakle, klasični pravници posebno su počeli isticati element namjere kao bitan aspekt djela *iniuria*. Naravno, neka teža djela kao što su ranjavanja i sakaćenja kažnjavala su se čak i ako bi bila počinjena nenamjerno.³⁶

Sve u svemu, vidljivo je kako su objektivni i subjektivni elementi instituta *iniuria* bili neraskidivo povezani te je o tipu povrede ovisilo kojim elementima će se u konkretnom slučaju dati prednost. Nije se dakle toliko inzistiralo na postojanju specifičnih, izoliranih elemenata određenog djela, već je ishod postupka ovisio o okolnostima slučaja i njegovoj težini.

Općenito, kao što je već rečeno, sada su uz već postojeća činjenična stanja, decemvirska i ediktalna, klasični pravници pod pojmom *iniuria* obuhvatili i mnoga druga djela koja bi bila usmjerena na povredu nečije osobnosti neovisno je li ona predstavljala verbalni ili realni delikt *iniuria*. Primjerice, djela koja su sprječavala ostvarenje tuđih prava i sloboda smatrana su tim deliktom.³⁷ To bi primjerice bilo sprječavanje nekoga da lovi ribu u moru, koristi javna kupališta, sjedi u kazalištu, vodi posao ili da sjedi odnosno razgovara na nekom javnom mjestu.³⁸ Općenito su uza sve već spomenute bile obuhvaćene i bilo koje druge radnje

³⁵ *Id.*, str. 1069-1070.

³⁶ Jaramaz Reskušić, *op. cit.* u bilj. 11, str. 237-238.

³⁷ *Ibid.*

³⁸ Sirks, *op. cit.* u bilj. 15, str. 255.

usmjerene sramoćenju neke osobe izravno ili neizravno (npr. gađanje kamenjem kipa nečijeg oca).

Klasični su pravnici razlikovali dva stupnja delikta *iniuria*. Postojala su četiri kriterija koja bi povredu činila težom. *Ex loco* je kriterij mjesta, pa je veća bila uvreda ako je djelo bilo počinjeno na javnom mjestu, kao npr. na forumu ili u kazalištu. *Ex tempore* kriterij je vremena (npr. tijekom javnih igara). *Ex persona* je kriterij osobe - povreda je bila teža što je bila uglednija oštećena osoba, te za kraj kriterij *ex facto*, odnosno koliko je težak čin sam po sebi. Prema tomu, teži stupanj delikta *iniuria*, takozvana *iniuria atrox*, bila je na rangu javnog kaznenog djela te je bila podvrgnuta kaznenopravnoj represiji u postupku *extra ordinem*. Tendencija da se teži oblici *delicta privata* podvrgnu kaznenoj represiji započela je već u Sulinom razdoblju, no tijekom 2. st. ona je bila posebno istaknuta s obzirom da se tada već smatralo nužnim i opravdanim da se ti teži oblici *delicta privata* progone i kažnjavaju javno. Već krajem 3. i početkom 4. st. teži oblici delikta *iniuria* postaju sve mnogobrojniji tako da je kaznena represija *extra ordinem* postala gotovo isključivi oblik njihova progona. Kaznene mjere bile su individualizirane, te su ovisile o okolnostima djela te statusu počinitelja. Za niže slojeve česta bi kazna bila batinjanje, a za više slojeve zabrana raspolaganja imovinom ili privremeno progonstvo.³⁹

U kasnoklasičnom razdoblju razvoja delikta *iniuria* pod sudbenost kaznenog organa *extra ordinem* spadali su teži oblici delikata *iniuria in corpus* te *iniuria extra corpus*. Pod pojmom *iniuria in corpus* označavalo se teže oblike realnog delikta *iniuria* kao npr. nasilni napadi na tijelo bičem, silovanje neudane žene ili dječaka. Za ta posljednja dva djela bila je predviđena smrtna kazna. Također, u slučaju silovanja dječaka čiji je pratitelj prethodno potkupljen, pratitelju je kao sudioniku-pomagaču prijetila kazna mučenja do smrti. *Iniuria extra corpus* bili su otežani oblici verbalnog delikta *iniuria*. Primjerice, radilo bi se o težem verbalnom deliktu *iniuria* kada bi oslobođenik izgovarao uvredljive riječi ili psovke svome patronu, njegovoj ženi ili sinu. Još jedan primjer povrede dostojanstva i ugleda bio bi sudska korupcija. Tako primjerice ako bi niže rangirani sudski službenik prodao ishod sudskog postupka, bio bi kažnjen bičevanjem te bi uslijedila i infamija. Također je kaznena represija obuhvatila već spomenuti *convicium* koji je sada obuhvaćao i slijeđenje neke osobe otkrivenim donjim dijelom tijela.⁴⁰

³⁹ Jaramaz Reskušić, *op. cit.* u bilj. 11, str. 239-242.

⁴⁰ *Id.*, str. 243-245.

Iako je sudbeni organ sam procjenjivao kaznu za pojedini slučaj, u nekim situacijama postojala je konkretna kaznena mjera. Za slučaj *carmen famosum*, odnosno sastavljanje i pjevanje pogrđnih pjesama namijenjenih određenoj osobi s namjerom vrijeđanja kazna je bila deportacija na otok (tj. trajni izgon na otok), a za *libelli famosi*, tj. pisanje pogrđnih spisa također s namjerom vrijeđanja, kao blaže djelo, gornja granica kazne je bila relegacija na otok (što nije trajna sankcija).⁴¹

U podvrsti *iniuria extra corpus* svrstavala se povreda časti i slobode druge osobe. Tu se ponajprije misli na navođenje udane ili neudane žene na spolni odnos ili kakav sličan čin. Također posebno se kažnjivom smatra i povreda zakonitog rimskog braka. Ta povreda mogla se izvršiti bilo na način da se namjerno potiče tj. navodi oženjene muškarce na sklapanje novog braka ili razvod postojećeg, bilo da se tijekom zaključenja braka uznemirava ili zavodi nečijeg budućeg muža s ciljem da se brak ne sklopi. Što se tiče gore spomenutog navođenja ženskih osoba na nemoralne čine, prvenstveno spolni odnos, kazna za djelo u pokušaju bila je deportacija na otok, a za uspješno djelo smrt.⁴²

Ovakva ponašanja bila su neprihvatljiva u rimskom društvu gdje su se brak te ugled rimskih građana kao i javni moral smatrali visokim vrijednostima koje je društvo dužno štiti te se zbog toga i svrstavaju u teže oblike verbalnog delikta *iniuria* za koje su bile predviđene teže kazne.

2.6 *Iniuria* u postklasičnom razdoblju

Iz Justinijanove kodifikaciji proizlazi kako je u postklasičnom razdoblju oštećeni imao pravo birati hoće li se postupati *civiliter* ili *criminaliter*, tj. u građanskom ili kaznenom postupku. I dalje su se teži oblici *iniuriae* kažnjavali u kaznenom postupku *extra ordinem*, a vjerojatno se taj postupak vodio i u slučajevima kada bi tuženik bio presiromašan da bi uopće mogao platiti novčanu kaznu koja bi mu bila određena u civilnom postupku.⁴³

Bez obzira na tu mogućnost izbora koju pronalazimo u Justinijanovoj kodifikaciji, prema drugim pravnim vrelima postoje mnogi dokazi koji ukazuju kako je postklasična praksa zapravo postupno potpuno ukinula građanskopravnu *actio iniuriarum aestimatoria* te je

⁴¹ *Id.*, str. 245.

⁴² *Id.*, str. 246.

⁴³ Horvat M., *Rimsko pravo*, Zagreb, 2017., str. 386.

kaznenopravna represija povodom delikta *iniuria* sada postala primarni oblik zaštite.⁴⁴ Tako je *iniuria* iz sfere privatnih delikata prešla u sferu javnog kaznenog prava.

3. SUVREMENO KAZNENO PRAVO

U suvremenom kaznenom pravu *iniuria* kao institut više ne postoji, no i dalje postoji kažnjivost određenih ponašanja koja bi se u rimskom pravu svrstala pod delikt *iniuria*. Dakako, sada su ta ponašanja razvrstana u određena kaznena djela koja se zasebno opisuju i za svako postoji posebna kazna predviđena kaznenim zakonodavstvom. Ovdje ćemo ukratko prikazati neka djela najbližija rimskom deliktu *iniuria*. Pritom ćemo povući paralelu između tjelesnih ozljeda kao realne *iniuriae* te uvrede i klevete kao verbalne *iniuriae*.

3.1 Tjelesne ozljede

U suvremenom kaznenom zakonodavstvu razlikuje se nanošenje tjelesnih ozljeda, teških tjelesnih ozljeda i osobito teških tjelesnih ozljeda.

a) Tjelesna ozljeda

Osnovna zakonska odredba za nanošenje tjelesnih ozljeda glasi: «Tko drugoga tjelesno ozlijedi ili mu naruši zdravlje, kaznit će se kaznom zatvora do jedne godine.»⁴⁵ Teži oblik istog kaznenog djela za koji je predviđena kazna do tri godine postoji ako se djelo počini iz mržnje, prema bliskoj osobi ili posebno ranjivoj osobi ili ako djelo počini osoba u obavljanju službe ili javne ovlasti.⁴⁶ Temeljna svojstva ovog kaznenog djela su da izostaje čak i apstraktna opasnost za život. Narušenje zdravlja mora biti kratkotrajno te ne smije biti oštećen važan organ ili važan dio tijela, a manje važan organ ili dio tijela može biti oslabljen trajno, ali u manjoj mjeri ili u znatnijoj mjeri, ali ne trajno.⁴⁷

⁴⁴ Jaramaz Reskušić, *op. cit.* u bilj. 11, str. 247.

⁴⁵ Čl. 117. st. 1. Kaznenog zakona, Narodne novine, br. 125/2011, 144/2012, 56/2015, 61/2015, 101/2017, 118/2018, 126/2019, 84/2021 (dalje: KZ).

⁴⁶ Čl. 117. st. 2. KZ-a.

⁴⁷ Pavlović Š., *Kazneni zakon*, Rijeka, 2013., str. 315.

Ovdje se štiti tjelesni integritet osobe i njezino zdravlje. U sudskoj praksi zahtijeva se da na tijelu postoje vidljivi tragovi, odnosno nije dovoljno samo osjećanje boli. Također, za ovo djelo nužno da postoji *dolus* tj. namjera. Progoni se privatnom tužbom.⁴⁸

b) Teška tjelesna ozljeda

«Tko drugoga teško tjelesno ozlijedi ili mu naruši zdravlje, kaznit će se kaznom zatvora od šest mjeseci do pet godina.» Za teži oblik djela predviđena je kazna zatvora od tri do osam godina.⁴⁹ Teška tjelesna ozljeda ozbiljnije je djelo od obične tjelesne ozljede jer kod nje postoji apstraktna opasnost za život ili je nastalo trajno oštećenje važnog organa ili važnog dijela tijela. Kod obične tjelesne ozljede je važno da oštećenje nije teško. Ona obuhvaća i situaciju u kojoj je oštećenje teško, ali ne i trajno.⁵⁰ Dakle, razlika navedena dva djela je u intenzitetu posljedice.⁵¹

c) Osobito teška tjelesna ozljeda

«Ako je kaznenim djelom iz članka 116.stavka 1. i 2. (sakaćenje ženskih spolnih organa) i članka 118. stavka 1. (teška tjelesna ozljeda) ovoga Zakona doveden u opasnost život ozlijeđenog, ili je uništen ili trajno i u znatnoj mjeri oslabljen koji važan dio njegova tijela ili koji važan organ, ili je prouzročena trajna nesposobnost za rad ozlijeđenog, ili trajno i teško narušenje njegova zdravlja, trajna iznakaženost ili trajna nesposobnost za reprodukciju, počinitelj će se kazniti kaznom zatvora od jedne do osam godina.»⁵² Za teži oblik djela kazna je od tri do deset godina, a za počinitelja koji namjerno prouzroči neku od navedenih posljedica kazna je tri do dvanaest godina.⁵³

Rečeno je već da se djelo tjelesne ozljede može počinuti samo s namjerom, no situacija je različita kod djela teške tjelesne ozljede i osobito teške tjelesne ozljede. Naime, postoji i zasebno djelo definirano u kaznenom zakonu «Teška tjelesna ozljeda iz nehaja». U članku koji

⁴⁸ Bačić F.; Pavlović Š., *Komentar kaznenog zakona*, Zagreb, 2004., str. 483-484.

⁴⁹ Čl. 118. KZ-a.

⁵⁰ Pavlović, *op. cit.* u bilj. 47, str. 318.

⁵¹ Bačić; Pavlović, *op. cit.* u bilj. 48., str. 485.

⁵² Čl. 119. st. 1. KZ-a.

⁵³ Čl. 119. st. 2. i 3. KZ-a.

opisuje to djelo navodi se da je za tešku tjelesnu ozljedu iz nehaja kazna zatvora do jedne godine, a za osobito tešku tjelesnu ozljedu iz nehaja do tri godine.⁵⁴

3.2 Uvreda

«Tko uvrijedi drugoga, kaznit će se novčanom kaznom do devedeset dnevnih iznosa.»⁵⁵ Teži oblik djela postoji ako se ono počini putem tiska, radija, televizije i slično. Zanimljivo je da baš kao i u rimskom pravu ako uvrijeđeni uzvratu uvredu, neće biti kazne ni za koga. Također sličnost s rimskim pravom postoji i u članku 148. a KZ-a. Naime, prema tom članku neće postojati kazneno djelo uvrede, odnosno protupravnost će biti isključena ako je uvreda učinjena u javnom interesu ili zbog drugih opravdanih razloga.⁵⁶

Što se tiče namjere, dovoljan je *dolus eventualis*, odnosno svijest o tomu da se omalovažava nečiji ugled i dostojanstvo. To se može učiniti riječima (verbalna *iniuria*), djelom (realna *iniuria*) te znakovima (simbolična *iniuria*). S obzirom da svatko istu izjavu može drugačije doživjeti, u kvalifikaciji nečije izjave kao uvrede polazi se od objektivnog gledišta, odnosno uzimajući u obzir sve okolnosti slučaja predstavlja li izjava iz kuta javnog mnijenja zaista uvredu.⁵⁷

3.3 Kleveta

«Tko pred drugim za nekoga iznese ili pronese neistinitu činjeničnu tvrdnju koja može škoditi njegovoj časti ili ugledu znajući da je neistinita, kaznit će se novčanom kaznom do tristo šezdeset dnevnih iznosa.»⁵⁸ Teži oblik djela počinjen je na isti način kao i kod uvrede. Isto kao i kod uvrede, ne traži se namjera klevetanja, već je dovoljna sama svijest. Kod klevete je potrebno da je za izjavu saznala treća osoba. I uvreda i kleveta progone se po privatnoj tužbi.⁵⁹

Ovo su ugrubo iznesena današnja kaznena djela koja imaju velike sličnosti s nekadašnjim deliktom rimskog prava *iniuria*. U nekoj mjeri paralela bi se mogla povući s još

⁵⁴ Čl. 121. KZ-a.

⁵⁵ Čl. 147. st. 1. KZ-a.

⁵⁶ Čl. 148. a KZ-a.

⁵⁷ Pavlović, *op. cit.* u bilj. 47, str. 382.

⁵⁸ Čl. 149. st. 1. KZ-a.

⁵⁹ Bačić; Pavlović, *op. cit.* u bilj. 48., str. 719-723.

nekim kaznenim djelima kao što su npr. bludne radnje, spolna zloupotreba djeteta mlađeg od petnaest godina, nametljivo ponašanje, narušavanje nepovredivosti doma i poslovnog prostora itd. Očigledno je da sličnosti postoje te bi se moglo zaključiti da se *iniuria* u suvremenom pravu preraspodijelila, tj. preoblikovala u više zasebnih kaznenih djela. No dakako da postoje i razlike. Zakoni su danas puno detaljniji te odluke više nisu prepuštene sucima da odluče po svom nahođenju, ili točnije rečeno dužni su držati se bitnih elemenata i smjernica predviđenih u samom djelu pri svojoj odluci. Kao što se moglo vidjeti u kontekstu razvoja delikta *iniuria*, s vremenom novčana kazna više nije bila dostatna te je uz nju za određene slučajeve bila predviđena teža kazna, pa se isto tako danas za teža djela predviđa kazna zatvora dok se za lakša, kao što je npr. uvreda, predviđa novčana kazna. I dalje je fokus na zaštiti čovjeka i njegova ugleda i dostojanstva. S time prelazimo na pravo osobnosti i njegovu zaštitu u suvremenom građanskom pravu u kojem se također nalaze neki elementi koji, moglo bi se reći, na određeni način predstavljaju «nasljednicu» nekadašnjeg delikta *iniuria*.

4. SUVREMENO GRAĐANSKO PRAVO

4.1 Općenito o pravu osobnosti

Pravo osobnosti je ono što povezuje današnje građansko pravo s nekadašnjim deliktom *iniuria*. Prava osobnosti su prava na neimovinskim dobrima i interesima pravnih subjekata.⁶⁰ «Svaka fizička i pravna osoba ima pravo na zaštitu svojih prava osobnosti pod pretpostavkama utvrđenim zakonom.»⁶¹ U zakonu se kao neka od prava osobnosti navode pravo na život, slobodu, na ugled, čast, dostojanstvo, pravo na tjelesno i duševno zdravlje, ime, privatnost osobnog i obiteljskog života. Zakonski stavak koji nabroja prava osobnosti završava s «i dr.», čime se može zaključiti da nabrojana prava nisu konačna, odnosno da se ne štiti samo zatvoreni krug tih spomenutih prava već i mnoga druga prava. Što se tiče pravnih osoba, one imaju sva prava osim onih koja joj po prirodi stvari ne mogu pripadati s obzirom da nisu fizičke osobe, kao npr. pravo na život. No pravne osobe dakako imaju pravo na tvrtku, poslovnu tajnu,

⁶⁰ Kovačić T., *Odgovornost za štetu zbog povrede prava osobnosti pravne osobe objavom informacije u medijima*, Pravo i porezi, 2008., str. 40-45., str. 41.

⁶¹ Čl. 19. st. 1. Zakona o obveznim odnosima, Narodne novine, br. 35/2005, 41/2008, 125/2011, 78/2015, 29/2018, 126/2021, 114/2022, 156/2022 (dalje: ZOO).

slobodu privređivanja, ugled i dobar glas itd.⁶² Primjerice, dobar glas je određena slika stvorena u javnosti o djelovanju pravne osobe te kada bi taj dobar glas postao upitan ili bi nestao zbog djelovanja štetnika, to bi predstavljalo povredu prava osobnosti pravne osobe.⁶³ Također i Ustav Republike Hrvatske u članku 35 navodi: »svakom se jamči štovanje i pravna zaštita njegova osobnog i obiteljskog života, dostojanstva, ugleda i časti.«⁶⁴

4.2 Pravo osobnosti u ZOO-u iz 1978.

Pravo osobnosti je u domaćem pravu imalo određeni razvojni put kroz vrijeme. U tom smislu je relevantna regulacija koju je poznao ZOO iz 1978. Pri definiranju štete, ZOO iz 1978. je pod nematerijalnom štetom navodio nanošenje drugome fizičkog ili psihičkog bola ili straha. Dakle, postojala je subjektivna koncepcija neimovinske štete te su upravo zbog takve koncepcije nastajali i određeni problemi u praksi kao što je nemogućnost pravnih osoba da im se prizna pravo na popravljavanje neimovinske štete. Naime, po samoj logici pravne osobe nisu mogle trpjeti fizičke ili psihičke boli tj. strah.⁶⁵

Pravo osobnosti bilo je uređeno samo s nekoliko zakonskih odredbi. Članak 157. ZOO-a iz 1978. navodio je da svatko ima pravo od suda ili drugog nadležnog organa zahtijevati prestanak radnje kojom se vrijeđa njegovo pravo osobnosti, a u drugom stavku istog članka navodilo se da sud, tj. drugi nadležni organ, može narediti prestanak te radnje pod prijetnjom plaćanja novčane svote u korist povrijeđenog. Također se moglo narediti objavljivanje presude, tj. ispravka ili nalog da štetnik povuče izjavu kojom je povreda učinjena. Oštećeni je to mogao zahtijevati samostalno ili kumulativno s drugim oblicima naknade štete.⁶⁶

Novčana naknada priznavala se u članku 200. istog zakona za pretrpljene fizičke bolove, duševne bolove zbog umanjenja životne aktivnosti, naruženosti, povrede ugleda, časti, slobode ili prava osobnosti te u slučaju smrti bliske osobe. Sud je dosuđivao pravičnu novčanu naknadu ako bi to opravdavale okolnosti slučaja a posebno jačina i trajanje bolova i straha. Nisu se priznavale naknade u slučaju kratkotrajnog smanjenja životne aktivnosti, trenutnog

⁶² Čl. 19. st. 2.i 3. ZOO-a.

⁶³ Kovačić T., *Odgovornost za neimovinsku štetu zbog povrede prava na čast i ugled pravne osobe*, Pravo i porezi, 2009., str. 26-31., str. 27.

⁶⁴ Čl. 35. Ustav Republike Hrvatske, Narodne novine, br. 56/1990, 135/1997, 08/1998, 113/2000, 124/2000, 28/2001, 41/2001, 55/2001, 76/2010, 85/2010, 05/2014.

⁶⁵ Maganić A., *Zaštita prava osobnosti*, u: Vukadinović R.D. (ur.), *Trideset godina Zakona o obligacionim odnosima - de lege lata i de lege ferenda*, Beograd, 2009., str. 422-444, str. 423-424.

⁶⁶ *Ibid.*

straha koji nije ostavio posljedice te za neki manji defekt na tijelu. Također, kritika navedenoj odredbi je to što zatvara krug prava osobnosti. Naime, umjesto veznika «ili» prava osobnosti bolje bi bilo da je stajao veznik «i» jer bi se na taj način uz navedena prava osobnosti novčana naknada mogla priznavati i u drugim slučajevima povreda prava osobnosti koja nisu navedena u članku. Ovakvom formulacijom je zapravo na neki način dolazilo do miješanja samog prava osobnosti i pojedinih prava koja u njega spadaju.⁶⁷

4.3 Zaštita prava osobnosti

«Šteta je umanjenje nečije imovine (obična šteta), sprječavanje njezina povećanja (izmakla korist) i povreda prava osobnosti (neimovinska šteta)».⁶⁸ Neimovinske su štete zapravo povrede prava i interesa koji nemaju imovinsku narav. Nazivaju se još nenovčane, neekonomske, nematerijalne, moralne štete. Promatrajući navedeni zakonski stavak vidljivo je da se ZOO opredijelio za objektivnu koncepciju neimovinske štete s obzirom da se štetom smatra već sama povreda prava osobnosti neovisno o jačini bolova, strahu itd.⁶⁹

Općenito, prema ZOO-u «svatko ima pravo zahtijevati od suda ili drugog nadležnog tijela da naredi prestanak radnje kojom se povređuje pravo njegove osobnosti i uklanjanje njome izazvanih posljedica».⁷⁰ U pravilu se građanskopravna zaštita ostvaruje u postupku pred sudovima, no ponekad će se ostvarivati u postupku pred upravnim tijelima. I u tim slučajevima, nakon što se iscrpi upravno pravni put, zaštita će se moći tražiti pred Upravnim sudom RH. Također, postoje i posebni putovi zaštite kada se ona može tražiti pred Ustavnim sudom i Europskim sudom za ljudska prava, no u tim slučajevima moraju biti ispunjene i određene posebne pretpostavke. Potrebne su tri su posebne pretpostavke. Povreda zaštićenog prava osobnosti mora biti učinjena aktom javne vlasti, tužba mora biti podnesena u predviđenom prekluzivnom roku te mora biti iscrpljen pravni put zaštite.⁷¹

Što se tiče popravljivanja neimovinske štete, ono se provodi objavljivanjem presude ili ispravka i/ili pravičnom novčanom naknadom.⁷² Ponekad se objavljivanjem presude ili ispravka ili povlačenjem izjave koja je štetu uzrokovala šteta neće moći u potpunosti otkloniti

⁶⁷ *Ibid.*

⁶⁸ Čl. 1046. ZOO-a.

⁶⁹ Klarić P.; Vedriš M., *Građansko pravo*, Zagreb, 2014., str. 590-591.

⁷⁰ Čl. 1048. ZOO-a.

⁷¹ Maganić, *op. cit.* u bilj. 65., str. 426.

⁷² Čl. 1099. i 1100. ZOO-a.

pa je upravo stoga dopuštena kumulacija sa zahtjevom za pravičnu novčanu naknadu.⁷³ No isto tako u nekim slučajevima, ovisno o okolnostima, sud može utvrditi da je šteta uklonjena već primjerice objavom presude te odbiti zahtjev za pravičnu novčanu naknadu.⁷⁴ Ti načini popravljivanja neimovinske štete mogu se nazvati i moralnom i novčanom satisfakcijom, kojom se oštećenome dosuđuje svota novca kao subjektivno zadovoljenje.⁷⁵ U tom smislu novčana satisfakcija nije protuvrijednost izgubljenog ili oštećenog dobra, već služi kao pomoć pri lakšem prebolijevanju posljedica štete.⁷⁶ Članak 1100. ZOO-a glasi: «U slučaju povrede prava osobnosti sud će, ako nađe da to težina povrede i okolnosti slučaja opravdavaju, dosuditi pravičnu novčanu naknadu, nezavisno od naknade imovinske štete, a i kad nje nema».⁷⁷

Stoga, da bi pravična novčana naknada bila dosuđena potrebno je da se ispune tri pretpostavke. Prva pretpostavka je klasična - da je do povrede prava osobnosti zaista došlo. Druga se odnosi na težinu povreda tj. povrede trebaju biti dovoljno teške da opravdavaju dosudu, a po trećoj pretpostavci okolnosti trebaju biti takve da opravdavaju dosudu. Na ocjenu težine povreda utjecat će objektivni (vrsta povrede, posljedice povrede) i subjektivni elementi (životna dob, zanimanje oštećenoga).⁷⁸

Prema stavku drugom članka 1100. ZOO-a, sud će pri određivanju visine naknade koja će biti dosuđena voditi računa o jačini i trajanju fizičkih i duševnih boli i straha te cilju kojem služi naknada.⁷⁹ Prisjetimo se da su u ZOO-u iz 1978. to bili opći kriteriji za priznavanje povrede jer je tada vrijedila subjektivna koncepcija nematerijalne štete.

Građanski odjel Vrhovnog suda Republike Hrvatske donio je 2002. godine Orijehtacijske kriterije i iznose za utvrđivanje visine pravične novčane naknade nematerijalne štete. Negativni aspekt tih kriterija je to da su ih suci često primjenjivali kao matematičke formule bez imalo kreativnosti i fokusa na individualni slučaj.⁸⁰ Na sjednici Građanskog odjela Vrhovnog suda 2020. godine zauzeto je novo pravno shvaćanje kojim se mijenjaju navedeni orijentacijski kriteriji. Oni se primjenjuju na sve parnične postupke za naknadu nematerijalne

⁷³ Maganić, *op. cit.* u bilj. 65., str. 427.

⁷⁴ Kovčić, *op. cit.* u bilj. 60., str. 44.

⁷⁵ Klarić, Vedriš, *op. cit.* u bilj. 69., str. 635-636.

⁷⁶ Maganić, *op. cit.* u bilj. 65., str. 428.

⁷⁷ Čl. 1100. st. 1. ZOO-a.

⁷⁸ Klarić, Vedriš, *op. cit.* u bilj. 69., str. 637.

⁷⁹ Čl. 1100. st. 2. ZOO-a.

⁸⁰ Maganić, *op. cit.* u bilj. 65., str. 428.

štete. Naglašeno je kako ti kriteriji ne predstavljaju matematičku formulu te da uvijek treba voditi računa o svim okolnostima konkretnog slučaja.⁸¹

Pri određivanju visine novčane naknade trebalo bi obratiti pažnju i na određene okolnosti koje se ne mogu nužno iskazati kroz fizičku ili psihičku bol i strah, odnosno one okolnosti koje predstavljaju povrede određenih sfera oštećenikove osobnosti, a nisu praćene osjećajem boli ili straha. Primjerice, u slučaju tjelesne povrede došlo je do povrede tjelesnog integriteta, no također je u nekim slučajevima došlo i do npr. gubitka ili smanjenja izgleda za mogućnost osnivanja biološke obitelji ili nesposobnosti za rad u određenoj struci za koju se oštećenik školovao. Dakle, da bi novčana naknada bila zaista pravična, potrebno je obratiti pažnju na apsolutno sve posljedice do kojih je došlo posebice u slučajevima povrede prava osobnosti tjelesnom ozljedom. Naravno, to automatski predstavlja i za oštećenika obvezu da u postupku iznese sve okolnosti i sve činjenice te dokaze za njih koje bi bile od utjecaja na obujam i visinu novčane naknade.⁸²

Zanimljiva je i povreda prava na život, s obzirom da osoba koja je izgubila život ne može ostvariti zaštitu te ZOO stoga navodi osobe koje imaju pravo na naknadu neimovinske štete. Naime, one su pretrpjele povredu prava osobnosti zbog gubitka bliske osobe. Najčešće do takvih slučajeva dolazi u prometnim nesrećama ili kada radnik pogine na radnom mjestu.⁸³ Što se tiče povreda ugleda i časti, u nedavnoj praksi Vrhovnog suda RH postoji odluka u kojoj se iznosi kako se novčana naknada u tim slučajevima ograničava samo na «izuzetno jake napade» tj. da bi novčana naknada bila dosuđena povreda mora biti iznimno teška.⁸⁴ Novčana naknada se često dosuđuje i kod povrede prava na slobodu, konkretno u slučajevima kada je neka osoba neopravdano uhićena ili osuđena za kazneno djelo pa ima pravo na naknadu za pretrpljene duševne boli zbog povrede slobode.⁸⁵

Što se tiče pravnih osoba, njima je pripao zasebni treći stavak prema kojem «za povredu ugleda i drugih prava osobnosti pravne osobe sud će, ako procijeni da to težina povrede i okolnosti slučaja opravdavaju, dosuditi joj pravičnu novčanu naknadu, nezavisno od naknade

⁸¹ Novi orijentacijski kriteriji Vrhovnog suda RH za naknadu neimovinske štete, <https://www.iusinfo.hr/aktualno/u-sredistu/42019>, 8. veljače 2023.

⁸² Matić Z., *Izazovi postavljanja tužbenog zahtjeva u slučaju povrede prava osobnosti tjelesnom ozljedom*, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, Vol. 71, br.5, 2021., str. 620-642., str. 636-638.

⁸³ Matić Z., *Pravična novčana naknada štete prouzročene povredom prava osobnosti I. dio*, Hrvatska pravna revija, 2017., str. 17-26., str. 20-21.

⁸⁴ Matić Z., *Pravična novčana naknada štete prouzročene povredom prava osobnosti II. dio*, Hrvatska pravna revija, 2017., str. 23.

⁸⁵ *Id.*, str. 28-29.

imovinske štete, a i kad nje nema».⁸⁶ Time je stvoreno novo područje zaštite prava pravnih osoba koje je donedavno bilo veoma suženo te nije bilo u mogućnosti sprječavati povrede tih prava.⁸⁷

Općenito, zaštita prava osobnosti provodit će se u parničnom postupku primjenom Zakona o parničnom postupku.⁸⁸ Posebnu važnost za zaštitu prava osobnosti imaju tužbe za propuštanje i tužbe za trpljenje. Tužbe za propuštanje su one kojima se traži od suda da tuženiku naredi suzdržavanje od određenih radnji kako bi se otklonila opasnost povrede prava tužitelja. Tužbe za trpljenje su one kojima se od suda traži da osudi tuženika na trpljenje određenih radnji koje poduzima tužitelj. Tim tužbama je zajedničko da obje imaju za predmet pasivne činidbe jer se u oba slučaja zahtijeva pasivnost tuženika. Obje imaju veliku važnost za zaštitu prava osobnosti. Tužbe za trpljenje tako što ovlašćuju nositelje tih prava da ih nesmetano ostvaruju (npr. da se nesmetano koristi svojim imenom ili tvrtkom bez uplitanja drugih), a tužbe za propuštanje u slučaju kada ta prava daju nositeljima ovlast da traže od drugih suzdržavanje od bilo kakvih radnji kojima bi se ona ugrozila, npr. suzdržavanje od radnji kojima bi se nekom mogao ugroziti život, čast, dostojanstvo i sl.⁸⁹

4.4 Posebni oblici zaštite prava osobnosti

Za određene slučajeve postoje i posebni zakoni i posebna pravila koja reguliraju određenu materiju, te su neka osobna prava zaštićena osim ZOO-om i nekim posebnim zakonima. U daljnjem tekstu ukratko će se kao primjeri izložiti tri slučaja posebne regulacije osobnih prava.

a) Zakon o suzbijanju diskriminacije

Diskriminacija bi se općenito mogla definirati kao nejednako postupanje prema društvenim skupinama ili pojedincima u nekom društvu na osnovi spolnih, rodnih, dobrih, etničkih, rasnih i sl. osobina.⁹⁰ Jasno je da se omalovažavanjem pojedinca na osnovi nekih od

⁸⁶ Čl. 1100. st. 3. ZOO-a.

⁸⁷ Kovačić, *op. cit.* u bilj. 63., str. 31.

⁸⁸ Maganić, *op. cit.* u bilj. 65., str. 427.

⁸⁹ Alaburić V. *et al.*, *Odgovornost za neimovinsku štetu zbog povrede prava osobnosti*, Zagreb, 2006., str. 265-266.

⁹⁰ Diskriminacija, <https://enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=15411>, 8. veljače 2023.

tih osobina povređuje njegovo dostojanstvo, a ovisno o tipu diskriminacije i druga prava osobnosti kao npr. pravo privatnosti, pravo na duševno zdravlje i sl.⁹¹

Svrha zakona o suzbijanju diskriminacije je osiguravanje zaštite i promicanje jednakosti te stvaranje pretpostavki za ostvarivanje jednakih mogućnosti. Također, zakon detaljno pojašnjava što se sve smatra diskriminacijom i koji su njeni oblici. Prema članku 8. tog zakona on se primjenjuje na postupanje svih državnih tijela, svih pravnih i fizičkih osoba te tijela lokalne i područne samouprave i pravne osobe s javnim ovlastima. U članku 11. navodi se i da žrtva diskriminacije ima pravo na naknadu štete prema propisima koji uređuju obvezne odnose. Središnje tijelo za suzbijanje diskriminacije je pučki pravobranitelj (članak 12). Svatko tko smatra da mu je povrijeđeno neko pravo time što je bio žrtva diskriminacije može tražiti zaštitu u postupku gdje su sud i druga tijela dužna poduzimati radnje hitno (članak 16).⁹²

b) Zakon o medijima

U ovom slučaju dolazi do posebne problematike - kako omogućiti slobodu mišljenja i izražavanja misli i istovremeno zaštitu pojedinih prava osobnosti kao npr. ugleda, časti, privatnog i obiteljskog života.⁹³ Članak 3. Zakona o medijima jamči slobodu izražavanja i slobodu medija, ali također dopušta ograničavanje te slobode kada je to nužno u demokratskom društvu zbog interesa nacionalne sigurnosti, teritorijalne cjelovitosti, javnog reda i mira, zaštite zdravlja i morala i sl. U istom se članku zabranjuje i medijsko poticanje ili veličanje bilo kakve neravnopravnosti.⁹⁴

Zanimljiv je članak 21. tog zakona koju uređuje nakladnikovu odgovornost za štetu, a pritom nematerijalnu štetu definira kao nanošenje drugom fizičkog ili psihičkog bola ili straha,⁹⁵ odnosno radi se o subjektivnoj koncepciji nematerijalne štete. Ako se primjenjuje načelo *lex specialis derogat legi generali* to praktički znači da pravne osobe (s obzirom da ne mogu osjećati strah i bol) u postupku za naknadu štete od nakladnika ne bi imale pravo na pravnu zaštitu.⁹⁶ Dakako, imale bi pravo od glavnog urednika zahtijevati ispravak objavljene

⁹¹ Maganić, *op. cit.* u bilj. 65., str. 429.

⁹² Zakon o suzbijanju diskriminacije, Narodne novine, br. 85/2008, 112/2012.

⁹³ Maganić, *op. cit.* u bilj. 65., str. 433.

⁹⁴ Čl. 3. Zakona o medijima, Narodne novine, br. 59/2004, 84/2011, 81/2013, 114/2022 (dalje: ZM).

⁹⁵ Čl. 21. st. 2. ZM-a.

⁹⁶ Maganić, *op. cit.* u bilj. 65., str. 434.

informacije kojom su im bila povrijeđena prava jer to pravo prema članku 40. pripada svakom.⁹⁷

«Nematerijalna šteta u pravilu se naknađuje objavljivanjem ispravka informacije i isprikom nakladnika te isplatom naknade sukladno općim propisima obveznog prava.»⁹⁸ Da bi se imalo pravo na tužbu za naknadu nematerijalne štete potrebno je da je osoba prethodno zatražila od nakladnika da se objavi ispravak sporne informacije tj. ispriku nakladnika.⁹⁹

Ovo su ukratko neke od bitnih odredaba Zakona o medijima. Sve u svemu, može se vidjeti kako je ravnoteža između povrede prava osobnosti i slobode medija stvorena posebnim pravilima o naknadi štete i određenim koracima koje je potrebno poduzeti prije pokretanja postupka.

c) Opća uredba o zaštiti podataka

U pravo osobnosti spada i pravo na privatnost. Pravo na privatnost je neimovinsko pravo koje osobi daje apsolutnu i potpunu privatnu pravnu vlast što se tiče sadržaja tog prava te daje ovlast da svakoga isključi od protupravnog zadiranja u to pravo. U sadržaj prava privatnosti osim tajnosti obiteljskog i osobnog života spada i pravo na tajnost doma, dopisivanja i drugih oblika komunikacije te osobnih podataka.¹⁰⁰

Zakon o zaštiti osobnih podataka regulirao je pitanje zaštite osobnih podataka i bio na snazi do donošenja Opće uredbe o zaštiti podataka 2018. godine.¹⁰¹ Uredba detaljno obrađuje pravila o zaštiti osobnih podataka, navodi načela obrade, nužnost privole ispitanika, prava ispitanika, tehničke i organizacijske mjere koje se moraju provesti kako bi se osigurala sigurnost podataka, zadaće voditelja i izvršitelja obrade i službenika za zaštitu podataka, kodekse ponašanja, pravna sredstva itd. Prema članku 51. svaka država članica mora imati jedno ili više neovisnih tijela javne vlasti koja su odgovorna za praćenje primjene uredbe. Postoji i Europski odbor za zaštitu podataka koji među ostalim zadacima navedenim u članku 70. zakona također prati provođenje uredbe.

⁹⁷ Čl. 40. st. 1. ZM-a.

⁹⁸ Čl. 22. st. 1. ZM-a.

⁹⁹ Čl. 22. st. 2. ZM-a.

¹⁰⁰ Alaburić V. *et al.*, *Odgovornost za neimovinsku štetu zbog povrede prava osobnosti*, Zagreb, 2006., str. 82.

¹⁰¹ Uredba (EU) 2016/679 Europskog parlamenta i Vijeća od 27. travnja 2016. o zaštiti pojedinaca u vezi s obradom osobnih podataka i o slobodnom kretanju takvih podataka te o stavljanju izvan snage Direktive 95/46/EZ (Opća uredba o zaštiti podataka), Službeni list EU L119, 25.05.2018., 1-88.

5. ZAKLJUČAK

Iz obavljene analize može se zaključiti kako je rimsko pravo bilo temelj na kojem se razvijalo i na kojem je nastalo suvremeno pravo u kontekstu različitih kaznenih djela povezivih s deliktom *iniuria*, kao i što se tiče zaštite prava osobnosti. *Iniuria* je bila institut rimskog prava koji je kroz vrijeme doživljavao mnoge promjene. U radu je razvitak delikta *iniuria* praćen kroz njeno uređenje u Zakoniku XII ploča, zatim u generalnom i posebnim pretorskim ediktima, nadalje u Sulinom zakonu te konačno u klasičnom i postklasičnom razdoblju. Glavne promjene koje su vremenom uspostavljene su sve veći broj kažnjivih ponašanja pokrivenih *tim* deliktom, uviđanje potrebe da se sve više njegovih oblika progoni javno a ne privatno, osobito oni teški, te konačno uzimanje u obzir subjektivnog elementa - *animus iniuriandi* - prilikom počinjenja tog delikta.

Poveznica koja se može pronaći između delikta *iniuria* i suvremenog prava je ta da sva ponašanja koja su tada bila protupravna ujedno su takva i danas, te ih susrećemo kako u kaznenom tako i u građanskom pravu. Naravno, danas su sva ta djela puno više razrađena pa se tako na primjer razlikuje laka od teške i osobito teške tjelesne ozljede u kaznenom pravu. Također, kazne su modernizirane u smislu postojanja zatvorske ili novčane kazne, a ne više bičevanja, deportacije na otok i sl. U građanskom pravu institut prava osobnosti služi zaštitu određenih prava koja se smatraju da pripadaju svakom čovjeku (naravno, više ne postoje brojne statusne razlike kao u rimskom pravu) kao što su pravo na život, privatnost, ugled, dostojanstvo itd. Povreda tih prava za sobom povlači odgovornost za neimovinsku štetu.

Dakle, bez obzira na različitosti, moglo bi se reći da je već i u rimskom pravu postojala određena svijest o potrebi zaštite onoga što bismo danas nazvali osnovnim ljudskim pravima. To uključuje kako prava na tjelesni tako i na duševni mir i integritet. Danas su ta prava samo još više doručena te bi se upravo stoga moglo reći kako je začetak današnje zaštite čovjeka i njegovih prava zapravo već bio zapisan u Zakoniku XII ploča.

6. LITERATURA

Alaburić V. et al., *Odgovornost za neimovinsku štetu zbog povrede prava osobnosti*, Zagreb, 2006.

Bačić F.; Pavlović Š., *Komentar kaznenog zakona*, Zagreb, 2004.

Horvat M., *Rimsko pravo*, Zagreb, 2017.

Horvat M.; Petrak M., *Rimsko pravo*, Zagreb, 2022.

Jaramaz Reskušić I., *Iniuria u pretklasičnom rimskom pravu: pojam i zaštita*, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, vol. 61, br. 2, 2011., str. 545-571

Jaramaz Reskušić I., Pavičić M., *Iniuria u rimskom pravu*, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, Zagreb, 2011., str. 221-254.

Klarić P.; Vedriš M., *Građansko pravo*, Zagreb, 2014.

Kovačić T., *Odgovornost za neimovinsku štetu zbog povrede prava na čast i ugled pravne osobe*, *Pravo i porezi*, 2009., str. 26-31.

Kovačić T., *Odgovornost za štetu zbog povrede prava osobnosti pravne osobe objavom informacije u medijima*, *Pravo i porezi*, 2008., str. 40-45.

Maganić A., *Zaštita prava osobnosti*, u: Vukadinović R.D. (ur.), *Trideset godina Zakona o obligacionim odnosima - de lege lata i de lege ferenda*, Beograd, 2009., str. 422-444.

Matić Z., *Izazovi postavljanja tužbenog zahtjeva u slučaju povrede prava osobnosti tjelesnom ozljedom*, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, Vol. 71, br.5, 2021., str. 620-642.

Matić Z., *Pravična novčana naknada štete prouzročene povredom prava osobnosti I. dio*, *Hrvatska pravna revija*, 2017., str. 17-26.

Matić Z., *Pravična novčana naknada štete prouzročene povredom prava osobnosti II. dio*, *Hrvatska pravna revija*, 2017., str.

Pavlović Š., *Kazneni zakon*, Rijeka, 2013.

Plessis P. du; Ando C.; Tuori K., *The Oxford Handbook of Roman Law and Society*, Oxford, 2016.

Sirks A. J. B., *Delicts*, Johnston D., *The Cambridge Companion to Roman Law*, New York, 2015.

Šarac M.; Lučić Z., *Rimsko privatno pravo*, Split, 2011.

Zimmermann R., *The Law of Obligations: Roman Foundations of the Civilian Tradition*, Cape Town, Wetton, Johannesburg, 1990.

POPIS PROPISA

Ustav Republike Hrvatske, Narodne novine, br. 56/1990, 135/1997, 08/1998, 113/2000, 124/2000, 28/2001, 41/2001, 55/2001, 76/2010, 85/2010, 05/2014

Uredba (EU) 2016/679 Europskog parlamenta i Vijeća od 27. travnja 2016. o zaštiti pojedinaca u vezi s obradom osobnih podataka i o slobodnom kretanju takvih podataka te o stavljanju izvan snage Direktive 95/46/EZ (Opća uredba o zaštiti podataka), Službeni list EU L119, 25.05.2018.

Kazneni zakon, Narodne novine, br. 125/2011, 144/2012, 56/2015, 61/2015, 101/2017, 118/2018, 126/2019, 84/2021

Zakon o medijima, Narodne novine, br. 59/2004, 84/2011, 81/2013, 114/2022

Zakona o obveznim odnosima, Narodne novine, br. 35/2005, 41/2008, 125/2011, 78/2015, 29/2018, 126/2021, 114/2022, 156/2022

Zakon o suzbijanju diskriminacije, Narodne novine, br. 85/2008, 112/2012

OSTALO

Natuknica *Diskriminacija*, <https://enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=15411>

Novi orijentacijski kriteriji Vrhovnog suda RH za naknadu neimovinske štete, <https://www.iusinfo.hr/aktualno/u-sredistu/42019>